

Ansigt til ansigt med havet
en feltstation på Tejn Havn

Freja Eleonora Olsen
Studienummer 140249

Afgang forår 2021
Kunst & Arkitektur

Afgangsprogram forår 2021

Kunst & Arkitektur
Institut for Bygningskunst & Kultur
Det Kongelige Akademi -

Vejleder: Høgni Hansen

Freja Eleonora Olsen
Studienummer: 140249

Indhold

7	Introduktion
8	Afsæt
13	Østersøen
16	Tejn
26	Projekt
27	Greb
28	Vokabular
32	Program
33	Afleveringsmateriale
34	Verdensmål
37	Kilder

Introduktion

Siden fiskeriets kollaps i 1980'erne har Bornholms næststørste industrihavn, Tejn Havn efterladt sig store ubrugte arealer og bygninger, som tidligere husede erhverv der hængte sig på fiskeriet. Dette afgangprojekt tegner en feltstation, som skal rumme forskning og formidling af Østersøens miljøtilstand med placering på Tejn Havn. Projektet flyder ind i det nuværende industrilandskab, men vidner samtidig om en ny begyndelse og slår en ny fortælling an på havnen gennem sin arkitektur.

Hiroshi Sugimoto – Tyrrhenain Sea, Scilla, 1993

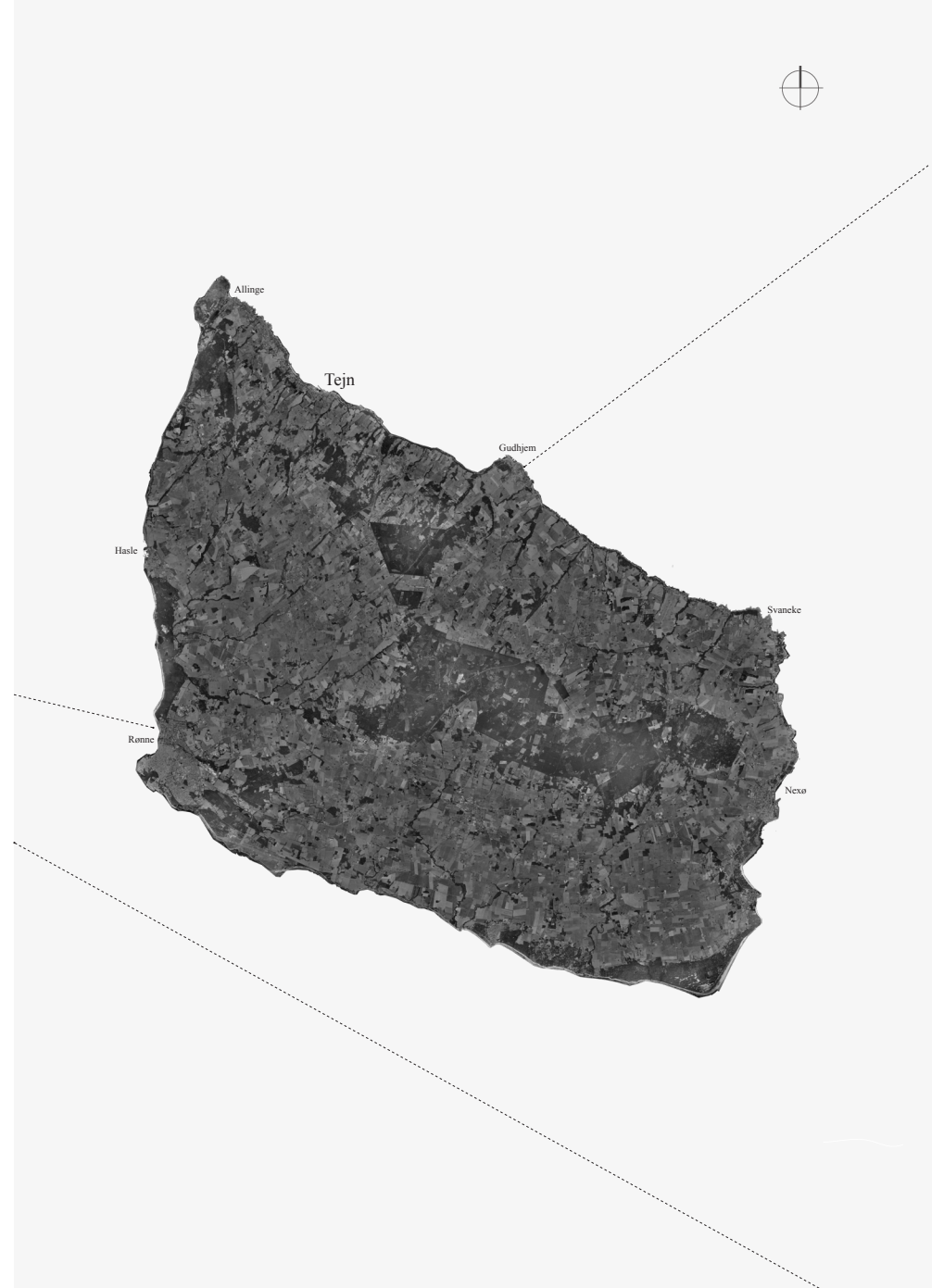
Afsæt

Havet og horisonten er konstant nærværende når man befinder sig på Bornholm. Bornholmerne har gennem tiden været afhængige af Østersøen som ressource. Dette er de utallige røgerier langs kysten et vidne om, samt de to store industrihavne Tejn (Nordbornholm) og Nexø (Sydbornholm). Siden fiskeriets kollaps tilbage 1980'erne har fiskeriet været et drastisk faldende erhverv på Bornholm og Østersøens miljøtilstand står slemt til. De mange røgerier er ikke i brug og de store industrihavne er ikke længere fyldt med fiskekuttere, men i stedet med lystbåde og mange af havnebygningerne står tomme og uudnyttede. Østersøen er blevet reduceret fra at have været en vigtig indtægt- og resursekilde til at blive et havvand, som Bornholmerne primært forholder sig til som udsigt eller når de skal sejle eller bade.

Jeg selv er opvokset nær kysten på Nordbornholm og har et stærkt tilhørsforhold til Østersøen. Jeg har de sidste par år betragtet de tomme fiskeindustrihavne og undret mig over det uudnyttede potentiale, som står ansigt til ansigt mod den kritiske tilstand i havet. Jeg har fulgt med i udviklingen og håbet på, at der ville dukke initiativer op, som kan skubbe til en sundere udvikling af havet og lokalmiljøet.

En tør og varm dag i sommeren 2020 mødtes jeg med to unge marinebiologer, Marie Helene Birk og Magnus Heide Andreasen, på Tejn havn på Bornholm, som har stiftet den social-økonomiske virksomhed ved navn *Ivandet*. Jeg fik lov at komme op på taget af det gamle Isværk på den midterste havnemole, som de netop havde købt. Udsigten var fantastisk og der var et rigtig godt overblik over havet, kysten og byen. Mod vest kunne den til tider trafikerede Strandvej ses, som adskiller havnen og byen fra hinanden. Bag Strandvejen løftede landskabet sig og en klynge af huse bestående primært af parcelhuse fulgte det skrånende landskab. Mod øst kunne Christiansø anes i horisonten og mod nord og syd kunne man se den karakteristiske klippefyldte kystlinje. De to marinebiologer fortalte, at de ønskede at etablere en forsknings- og formidlingsplatform på Tejn havn, som på lang sigt kunne understøtte udviklingen af en sundere Østersø. De ville udbrede kendskabet til det kystnære havmiljø omkring Bornholm igennem indsamling af viden om havet og bringe den viden helt tæt på befolkningen. Jeg kunne mærke at deres sag var vigtig og jeg troede med det samme på dem og deres vision. Jeg var ikke den eneste der troede på projektet og ultimo december 2020 donerede Velux Fonden 3,6 millioner kroner til *ivandets* forsknings- og formidlingsplatform¹.

1. Velux Fonden, område: miljø og bæredygtighed - www.veluxfoundations.dk

Østersøen

Det er ikke ny viden, at Østersøens miljøtilstand står slemt til. Østersøens tilstand har været bekymrende i mange årtier. Tilbage i marts 2018 mødtes de ni lande², som omkranser Østersøen på en konference i Gdansk hvor hovedtemaet på konferencen var hvordan en forværring af tilstanden i Østersøen kunne undgås. Der blev diskuteret hvordan Østersøen kan reddes fra truslen om iltsvind grundet udledninger af for store mængder næringsstoffer, som kan have alvorlige konsekvenser for både havmiljø, dyreliv og fiskeri. Konklusionen på konferencen blev, at løsningen mod forværring af Østersøens tilstand er en indsamling af viden gennem forskning på tværs af alle de ni lande. Andris Andrusaitis, som er forsker i hydrobiologi ved University of Latvia udtalte ved Østersøkongressen: ”Hvis vi ikke alle arbejder sammen, producerer viden og data sammen, tænker over, hvordan vi gør det bedre, sammen og implementerer tiltagene sammen, så kan vi ikke tale om effektive tiltage”³.

Senest udgav DR en artikel d. 25. januar 2021: ”Torskene kæmper for livet i Østersøen: ”Jeg tror ikke, at vi kan nå at redde dem” udtaler seniorforsker ved Institut for Akvatiske Ressourcer, Stefan Neuenfeldt. Iltsvind, orm og sult plager torskene i den østlige Østersø, som har det værre end nogensinde”⁴.

Derfor er dette afgangsprøjsjekt og den socialøkonomiske virksomhed *Ivandet*, aktuelt og ikke kun relevant lokalt på Bornholm, men skriver sig ind i en større geografisk kontekst og betydning. *Ivandets* formål er, at forbedre forholdene i Østersøen igennem forskning og formidling. De har en vision om at få folk og samfund til at tage ansvar for havets liv og virke ved at bringe forskning og viden om Østersøen nærmere den almene befolkning. Dette vil mit afgangsprøjsjekt forsøge at tegne rammerne for.

2. Danmark, Tyskland, Polen, Litauen, Letland, Estland, Rusland, Finland og Sverige

3. Artikel 16. marts 2018: ”»Det er slemt«: Forskere stimler sammen for at redde Østersøen” af Eskild Heinemeier. www.videnskab.dk

4. Artikel 25. januar 2021: ”Torskene kæmper for livet i Østersøen: »Jeg tror ikke, at vi kan nå at redde dem«” af Simon Andersen Nielsen. www.dr.dk

Tejn

Tejn eller ”Tajjn” (Bornholmsk) stammer fra det gamle ord ”tækken”, som betyder ly og/eller læ. Navnet hæfter sig fint på Tejns geografiske placering, inde i en afskærmet bugt, som giver læ for vejr og vind fra de fleste retninger. Tejn er en havneby på det nordøstlige Bornholm med 848⁵ indbyggere beliggende 4 km sydøst for Allinge-Sandvig⁶. Tejn Havn er Bornholms næststørste fiskerihavn, kun overgået af Nexø på Sydbornholm. Tejn Havn er desuden en stor lystbådehavn, som hvert forår samler et træf for trolling-fiskere på over 200 både. Havnen har servicevirksomheder for både, bl.a. stor bedding, værft, skibselektriker, skibsmotorværksted, seilmager og skibsudstysforretning. Ser man på byens udvikling og vækst gennem de sidste par hundrede år, har der været en tydelig sammenhæng mellem aktiviteten i fiskeriet og havnens udvidelser. Havnen har været af afgørende betydning for byens vækst, udvikling og modernisering. Fra en lille samling huse i 1750 er byen vokset jævnt. Midt i 1800-tallet var der ca. 50 husstande i Tejn, og 200 indbyggere. Antal husstande og indbyggere øgede til omkring det dobbelte tidligt i 1900-tallet, midt i 1900-tallet var antal indbyggere steget til ca. 800 fordelt på 250 husstande, og tidligt i 1980’erne var der 1200 indbyggere og 450 husstande. I starten af 1980’erne var Tejn Havn på sit højeste aktivitetsniveau og hørte til de største fiskerlejer i Danmark. Mere end et halvt hundrede store både var hjemmehørende her. Dog har der siden fiskeriet kollapsede i 1980’erne været stor nedgang i fiskeriet i Østersøen, som har påvirket byen. I dag er der mindre end ti både tilbage i Tejn. Ca. 300 pers. var i 1980’erne beskæftiget ved fiskeriet – i dag er tallet under 20. Der har været 13 fungerende silderøgerier, i 1955 var 6 stadigvæk i drift - i dag ingen⁷.

Tejn by ligner ikke de andre havnebyer langs den bornholmske kyst med stråtag, bonde-roser og bindingsværk. Havnens udseende bærer stærkt præg af sin tid som en stor fiskerihavn med en industriindrettet havn med store ubrugte arealer og flere bygninger, der står tomme, og som tidligere husede erhverv som hæggede sig på fiskeriet. Tejn by omkranser havnen og havnen er byens ”torv”. Selvom byens huse er meget forskellige, så er de ensartede i proportionerne, og det giver byfronten et harmonisk udtryk. Byen, der løfter sig op i terrænet bag havnen, præges af en spredt parcelhusbebyggelse, der hovedsageligt er nyere byggeri opført inden for de sidste 40 år, mens der endnu var gang i fiskeriet.

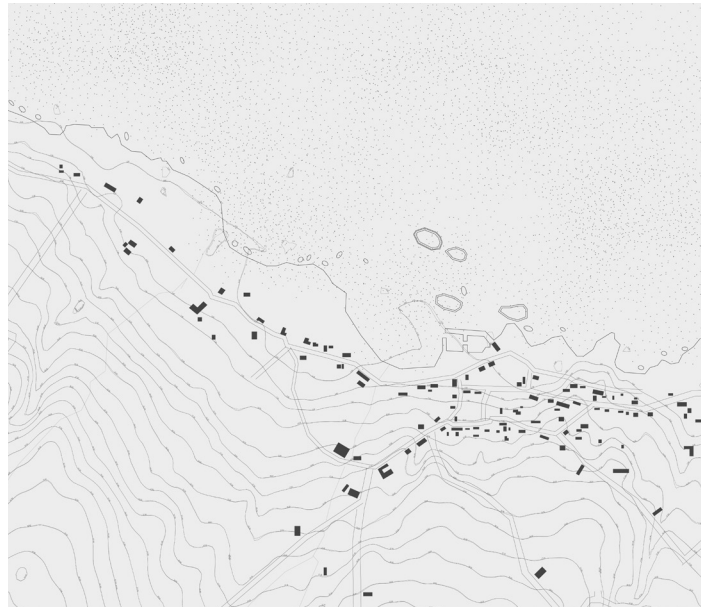
I de seneste år er den lokale interesse for industrihavneområdet øget og i 2018 åbnede et mikrobryggeri med tilhørende bar; Penyllan i en af de tomme industribygninger på havnen. I 2021 står 28 nye boliger færdigbygget kun få hundrede meter nordvest for havnens bassiner mellem Havnevej og det åbne hav. Bornholms kommune ønsker at genhuse de tomme industribygninger med nye lejere eller købere. Kommunen er kritiske i forhold til hvilket erhverv som flytter ind i de tomme industribygninger. Kravet er, at kommunen kun ønsker erhverv, som kan kaste noget positivt af sig til lokalmiljøet året rundt og ikke kun henvende sig til sommerhalvåret med turister. Deres nøgleord for strategien for Tejn Havns fremtid er ”nørderi”. De ønsker, at de tomme industribygninger enten skal huse madentreprenører, forskere eller museumsfaciliteter.

Terrænforholdene omkring Tejn er som overalt på Nordbornholm præget af det stærkt kuperede granitområde med sprækkedale, hvori åerne løber. Nord for Tejn løber Møllebæk og syd for byen løber Tejn å. Klippekylen danner en bugt ved Tejn, der har muliggjort anlægget af en havn.

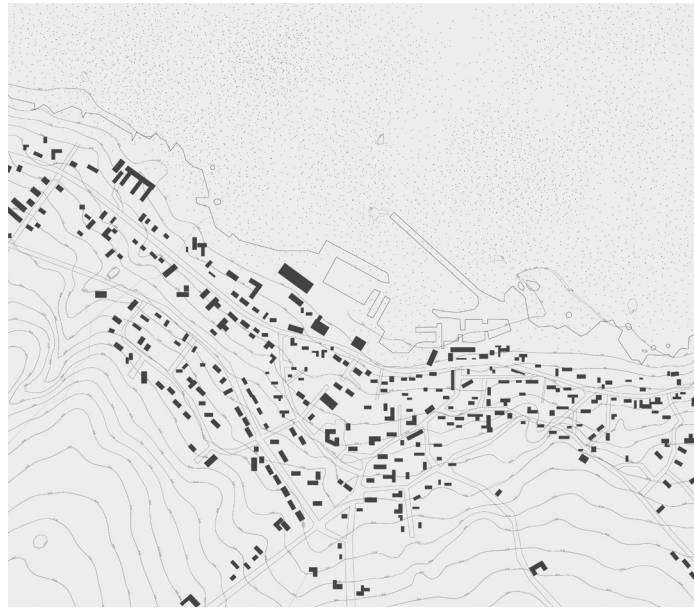
5. Danmarks statistik, www.dst.dk, 2020

6. Bornholms Regionskommune lokalbeskrivelser Tejn - Sandkås, 2018

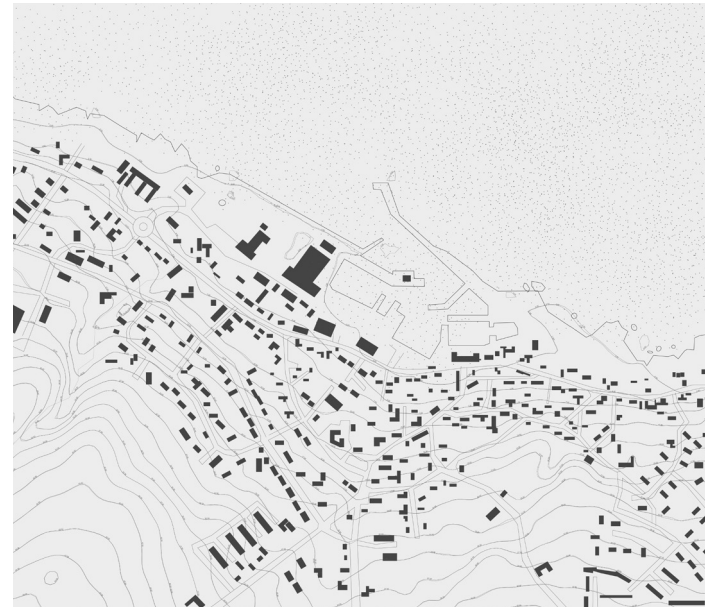
7. Tejn fiskerleje, Havet, havnen og silderøgerierne af Bjarni Pethrus Frank, 2015

1910

1955

1980

Projektfelt - Vestkajen nr. 5 - den gamle Espersen fiskefabrik, står tom

Projektfelt - Vestkajen nr. 7 - Isværket, som Ivandet har købt

Projekt

Som tidligere beskrevet har virksomheden, *Ivandet* købt det gamle Isværk på den midterste mole på Tejn Havn. De ønsker at bruge Isværket til at danne rammerne for både café, forskerbolig, multirum med mulighed for undervisning, filmfremvisning, forskning og formidling. Omkring Isværket ønsker de at etablere flydebroer/formidlingsplatforme, dertil bådskure, som skal bruges til udstyrsopbevaring og basislaboratorium/arbejdsplads med åbne døre mod havnen og stranden.

Jeg tillader mig med dette projekt at tænke i større planer med afsæt i *Ivandets* intentioner. I stedet for kun at gribe fat og transformere Isværket, så vil jeg med dette projekt brede mig ud på havnen og tegne et anlæg som placerer sig på den gamle Espersens Fiskefabriks grund, Vestkajen nr. 5. Med respekt for lokalområdet og de omkringliggende industribygninger vil jeg med afsæt i den nuværende tomme fiskefabrik udarbejde og genskrive en ny helhed, der finder sit udgangspunkt i det eksisterende. Det er vigtigt for projektet, at feltstationens forskning henvender sig til lokalbefolkningen og gennem formidling afmystificerer det videnskabelige arbejde og opfordrer til nysgerrighed og samtaler mellem forsker og befolkning. Dette stiller krav til feltstationens arkitektur, som skal hjælpe med at sætte rammerne og de rigtige rum for at det uformelle møde blandt forsker og befolkning kan opstå. Feltstationen placerer sig på kanten op af kystsikringen og er på første parket ud mod havet og dens arkitektur skal forholde sig til forholdene nær kysten. Det er vigtigt at feltstationens arkitektur arbejder *med* naturen og ikke *imod* den.

*“The many stuffs, matter, energy, waves, phenomena, that worlds are made of are made along with the world. But made from what? Not from nothing, after all, but from other worlds. Worldmaking as we know it always starts from worlds already on hand; the making is a remaking.”*⁸ Nelson Goodman

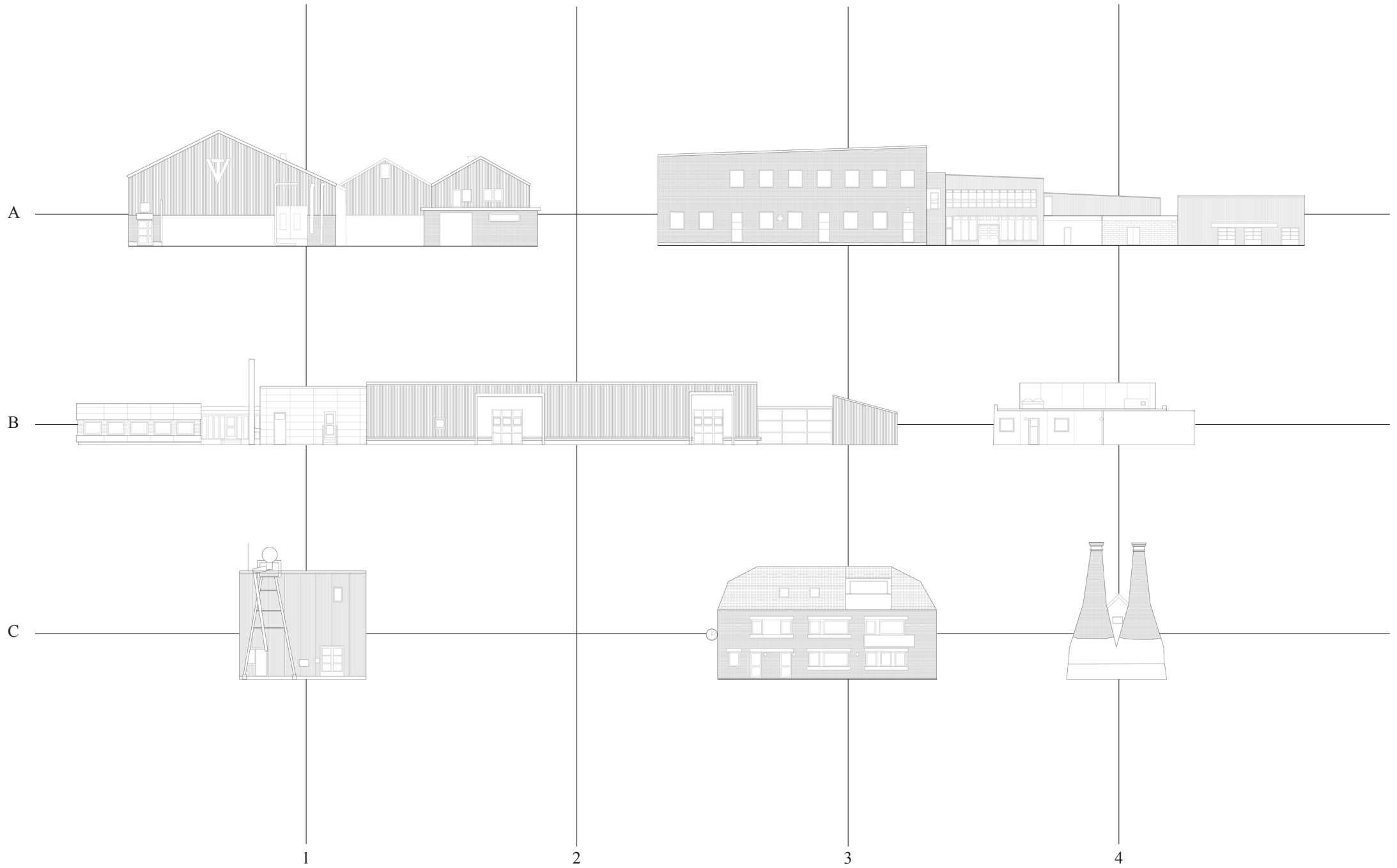
8. Ways of Worldmaking s. 6 nederst, Nelson Goodman, 1978

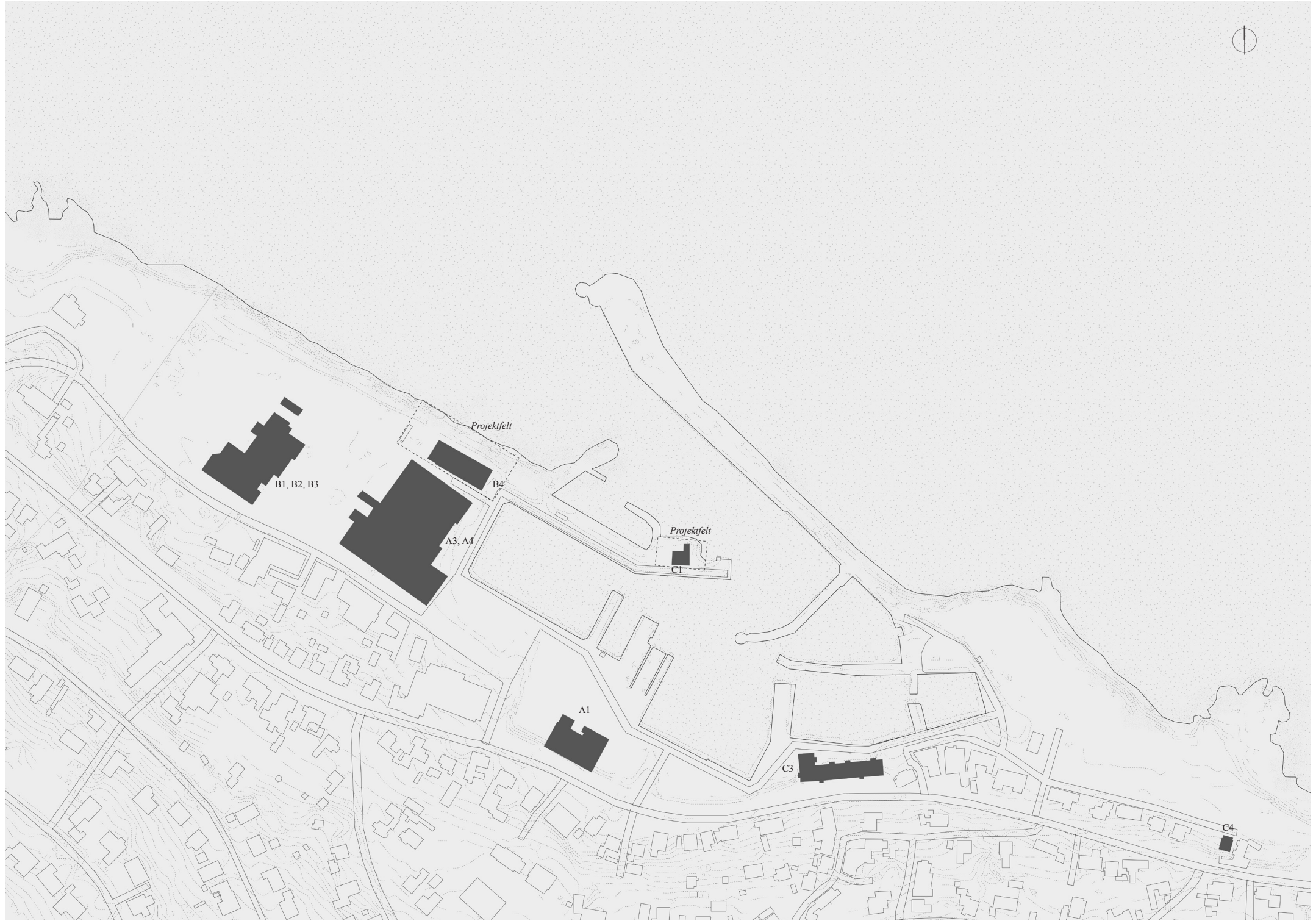
Greb

Ambitionen er at arbejde ud fra havnens præmisser og tegne et anlæg, som udspringer fra de tilstedeværende kvaliteter og motiver, men alligevel tegner en ny helhed. Der vil gennem genskrivningen opstå en egenartet fortælling, som er vigtig for, at projektet både flyder ind i det nuværende industrilandskab, men samtidig vidner om en ny begyndelse og slår en ny fortælling an på havnen gennem sin arkitektur.

Ved at skabe en serie af modeller af havnens kendetegnende motiver og strukturer udvikles et vokabular, som er repræsentativt for området. Vokabularet og serialiteten skal danne afsæt for frembringelsen af anlæggets arkitektur i den tidlige skitsering. Vokabularet slås an her i programmet med karakteriske bygninger, som der skal trækkes på for at skabe en særlig samling. De nedenfor nævnte bygninger ses som det første anslag og der skal tages forbehold for, at der gennem projektets udvikling vil ske enten en frasortering eller en tilføjelse af bygninger.

Tejn Værft	A1
Tejn Havneforening, Penyllan mikrobryggeri	A3 - A4
Vestkajen nr. 10 - Den gamle Espersen Fiskefabrik, <i>tom</i>	B1 - B2 - B3
Vestkajen nr. 5 - Den gamle Espersen Fiskefabrik, <i>tom</i>	B4
Vestkajen nr. 7 - Isværket	C1
Havnekontoret	C3
Gammelt røgeri, ikke i brug	C4

Program

Indendørsfaciliteter

Basislaboratorium
Laboratorie-/kontorplads
Redskabsrum
Auditorium
Arkiv
Forskerboliger
Kantine/køkken

Udendørsfaciliteter

Havhaver
Undervisningsplatforme
Bådplads

Feltstationen vil være åbent og tilgængeligt året rundt med forskning og formidling, men programmets aktivitet vil være præget af de fire skiftende sæsoner, som er til stede på øen. Fra den travle sommer med mange besøgende til vintermånederne når øen er i hviletilstand og overgangssæsonerne foråret og efteråret.

Programmet er vejledende og læses med forbehold for ændringer

Afleveringsmateriale

Modeller

Kontekstmodel 1:500 / 1:200
Vokabular - modelstudier 1:100
Strukturmodel 1:50

Tegning

Skitsering
Kortlægning
Hovedtegninger
Detalje
Visualiseringer

*Angivne skalaforhold er vejledende
Listen bør læses med forbehold for ændringer*

Verdensmål

Det kan være givende for et arkitektonisk projekt at læne sig op af en større overordnet målsætning for at give projektet relevans. Dette afgangsprøje kan både ses i sammenhæng lokalt med Bornholms målsætning og i en større global målsætning med FN's 17 verdensmål.

Bornholms Regionskommune fremlagde i 2018 otte mål for Bornholm frem mod 2035. Ønsket er, at øen i 2035 skal være et bæredygtigt og klimavenligt øsamfund. Naturen er ryggraden i bornholmernes selvopfattelse og gør Bornholm attraktiv for turister og tilflyttere. Derfor spiller naturen en vigtig rolle i målene. Mål nummer 7 er aktuelt for dette projekt og lyder som følgende: *"Bornholm gør sin naturrigdom til en del af bundlinjen"*⁹. For at nå målet vil Bornholms Regionskommune fremme naturinformation samt give støtte til yderligere naturpleje og naturgenopretning for at øge biodiversiteten.

Dette projekt forholder sig ligeledes til FN's verdensmål nr. 14: *"Livet i havet – bevare og sikre bæredygtig brug af verdens have og deres ressourcer"*. Særligt delmål 14.2. er relevant for projektet: *Hav- og kystnære økosystemer beskyttes og forvaltes bæredygtigt for at undgå væsentlige negative indvirkninger, bl.a. ved at styrke deres modstandskraft og ved at genoprette dem for at opnå sunde og produktive have. Samt delmål 14.a.: Den videnskabelige viden, forskningskapacitet og overførsels af havteknologi skal øges, idet der tages hensyn til "the Intergovernmental Oceanographic Commission Criteria and Guidelines on the Transfer of Marine Technology", for at forbedre havenes sundhedstilstand og for at øge havbiodiversitetens bidrag til udviklingen i udviklingslande, især små østater under udvikling og de mindst udviklede lande*¹⁰.

Hvis vi skal nå i mål med den bæredygtige omstilling og opnå alt det, verdensmålene handler om, kræver det at vi gør noget anderledes. Derfor er det bydende nødvendigt at vi kan omsætte ordene til aktiviteter og forandre vores måde at tænke og handle på. Dette kan arkitekturen bidrage med ved at stille de rigtige rum og rammer.

9. Bright Green Island visionen - Bornholm målene frem mod 2035 - Udgivet af Bornholms Regionskommune juli 2018
10. www.verdensmaalene.dk

Kilder

Samtaler

Isabelle Marckmann Hansen, projektleder Tejn Havn og Nexø Havn, Bornholms Kommune
Marie Helene Birk og Magnus Heide Andreasen, stiftere af virksomheden *ivandet*
Tom Nielsen, Havnefoged Tejn Havn

Bøger

Tejn fiskerleje - Havet, havnen og silderøgerierne
Bjarni Pethrus Frank, 2015

Om bygningskulturens transformation
Christoffer Harlang, Lars Rolfsted Mortensen, Morten Birk Jørgensen, Nicolai Bo Andersen, Søren Vadstrup og
Thomas Kampmann, 2015

Ways of Worldmaking
Nelson Goodman, 1978

Artikler

»Det er slemt«: Forskere stimler sammen for at redde Østersøen
Eskild Heinemeier. www.videnskab.dk, 6. marts 2018

Torskene kæmper for livet i Østersøen: »Jeg tror ikke, at vi kan nå at redde dem«
Simon Andersen Nielsen, www.dr.dk, 25. januar 2021

Dokument

Bright Green Island visionen - Bornholmermålene frem mod 2035 - Bornholms Regionskommune, juli 2018
Lokalbeskrivelser Tejn - Sandkås, Bornholms Regionskommune, 2018
Strategi for kommuneplan, Bornholms Regionskommune, 2019

Internet

Kort og luftfoto - dog bearbejdet efterfølgende: www.kortforsyningen.dk
FN's 17 Verdensmål: www.verdensmaalene.dk
Danmarks Statistik: www.dst.dk

